

“Sünnetin Tespiti ve Dindeki Yeri”

Paneli, Fırat Kültür Merkezi (FKM),

25 Ekim 2008, Çemberlitaş/İSTANBUL

Aylık neşredilen Yeni Ümit Dergisi'nin “O'nu Anlamaya Doğru” üst başlığıyla tertip ettiği “Sünnetin Tespiti ve Dindeki Yeri” konulu panel 25 Ekim 2008 tarihinde Fırat Kültür Merkezinde (FKM) gerçekleştirildi. Tertip heyeti adına Yeni Ümit Dergisi genel koordinatörü Dr. Ergün Çapan'ın açılış konuşmasıyla başlayan panele Prof. Dr. Suat Yıldırım oturum başkanlığı yaptı. Sırasıyla Prof. Dr. Raşit Küçük, Prof. Dr. Abdullah Aydın, Prof. Dr. İbrahim Canan ve Prof. Dr. Zekeriya Güler'in yirmi beşer dakikalık sunumlarından oluşan toplantıya yoğun bir katılımın olduğu gözlemlendi.

“Sünnetin Teşrihindeki Müstakilliyi” başlığını taşıyan tebliğiyle öncelikle Hz. Peygamber'in konumuna dair önemli açıklamalarda bulunan Prof. Dr. Raşit Küçük, Kur'an-ı Kerim'in Hz. Peygamber'i en mükemmel şekilde bizlere tanıttığına rağmen tarih boyunca Hz. Peygamber'i aşırı şekilde yüceltenlerin veya kısıtlayanların çıkabildiğini söyledi. Hz. Peygamber'e tazim eksikliğini yaklaşanların bunu aşırı şekilde yapmak suretiyle Kur'an'a dayalı bir yaklaşım tarzı içerisinde olmadıklarını, geçmiş ümmetlerin yaklaşımına meraklı olanların böyle bir anlayış içerisinde olduklarına dikkat çeken Prof. Küçük, kısıtlayıcı bir yaklaşım içerisinde olanların ise ya zaman itibarıyla sınırlandırarak Hz. Peygamber'i tarihi bir gerçeklik olarak algıladıklarını ya da vasıf itibarıyla sınırlandırarak Hz. Peygamber'in beşer yönünü aşırı şekilde vurguladıklarını ifade etti. Kur'an-ı Kerim'in, sîretin de sünnetin de temel kaynağı olma vasfına dikkat çeken konuşmacı, ‘Kur'an bize yeter.’ diyenlerin Kur'an'ın muhtevasını kavrayamadıklarını vurgulayarak Kur'an'ın Hz. Peygamber'i konumlandığı yerin hepimizin kurtuluşuna ermesi için yeterli olduğunu dile getirdi.

Hz. Peygamber'in, Kur'an'ın bizlere tanıttığı şekilde anlaşılması gerektiğini vurguladıktan sonra sünneti “Hz. Peygamber'in Kur'an-ı Kerim'i hayat haline getirdiği yolun adıdır.” şeklinde tanımlayan Prof. Küçük, İslam âlimlerinin sünneti layık olduğu yere koyduklarını ve Ehli sünnetin bütün itikat ve fıkıh

imamlarının sünneti Kur'an-ı Kerim'den sonra dinin temel kaynağı olarak kabul ettiklerini ifade etti. Sünnetin Kur'an karşısındaki konumunu ise üç noktada özetleyen konuşmacı, ilk olarak sünnetin Kur'an'ın ahkâmını teyid ve tekid ettiğini ikinci olarak da Kur'an'ın hükümlerinden mücmel olanlarını açıkladığını, mutlak olanları kayıtlı olduğunu ve hükmü genel olanları özelleştirdiğini söyleyerek İslam âlimlerinin bu iki noktada ittifak ettiklerini ifade etti. Üçüncü olarak ise Kur'an'da hükmü bulunmayan konularda sünnetin hüküm koyduğunu söyledikten sonra bu noktada ihtilaf olduğunu belirten konuşmacı, buradaki ihtilafın “bu hükümler sadece sünnetle mi belirlenmiştir yoksa aslı esas Kur'an'da vardır da onu görememiş olabilir miyiz?”den ibaret olduğunu söyledi. Prof. Küçük, İslam âlimlerinin ekserisinin bu hükümlerin sünnetle konulmasının hiçbir mahzurunun olmadığını ve Hz. Peygamber'in böyle bir hakkının olduğu görüşüne sahip olduklarını ifade etti. Allah Teâlâ'nın Kur'an-ı Kerim'de Hz. Peygamber'e emretme, nehyetme, helal ve haram kılma yetkisi verdiğine dair ayetler bulunduğunu ifade eden konuşmacı, hükmü yalnızca sünnetle konulmuş meselelere dair şu örnekleri zikretti: Bir kadının halası ve teyzesiyle bir arada nikahlanmasının haramlığı, dikişli elbise üzerine ihram giymenin haramlığı, hayız ve lohusa halindeki kadınların namaz kılamayacağı ve oruç tutamayacağı, altın ve halis ipeğin erkeklere haram olması, denizin suyunun temiz, ölüsünün helal olduğu, sarhoşluk veren şeylerin azının da haram olduğu... Bunların hiçbirinin Kur'an-ı Kerim'de doğrudan hükümlerinin yer almadığını belirten konuşmacı, ayrıca zekât ve namaza dair pek çok hükmün de bu kapsamda değerlendirilmesi gerektiğinin altını çizdi.

Ne kadar sahih olursa olsun ‘o rivayettir’ anlayışıyla hadislerin reddedilmeye başlandığından hareketle sünnetsiz bir dinin yaşamasının asla mümkün olamayacağını vurgulayan Prof. Küçük, sahabenin hiçbir zaman Hz. Peygamber'in herhangi bir hükmü Kur'anla mı yoksa sünnetle mi koyduğuna dair münakaşaya girmediklerini ifade ederek böyle bir şeyin sonraki dönemlerde dalalet fırkalarına mensup kimseler tarafından söz konusu edildiğini söyledi. “Şayet bütün hükümler Kur'an'da bulunsaydı, yalnızca ‘Allah'a itaat edin.’ emri yeterli olurdu, oysa Allah'a itaatle birlikte Resûl'e itaat de emredilmiştir.” diyerek Hz. Peygamber'in konumunun ve sünnetinin ancak bu anlayışın ışığında doğru anlaşılacağını belirten Prof. Dr. Raşit Küçük, sünnetin teşrihindeki müstakilliyinin delillerinin Kur'an'da aranması gerektiğinin altını çizerek konuşmasını sonlandırdı.

“Sünnetin Tespiti ve Nakli” adını taşıyan tebliğinde sünnetin sağlıklı bir şekilde tespit edilip nakdedilmesini zorunlu kılan hususlara temas ederek konuşmasına giriş yapan Prof. Dr. Abdullah Aydın, önemli olan şeylerin tespit edilmesi gerektiğini ancak her önemli olan şeyin korunmasının gerekmediğini söyledi. Prof. Aydın, taşıdığı önem itibarıyla sünnetin hem tespit edilmesini hem de muhafaza edilmesini zorunlu kılan unsurların olduğunu

ifade etti. Sünnetin tespiti ve naklinin tamamen beşeri şartlar muvacehesince, sebepler dünyasında gerçekleştiğinin de altını çizen konuşmacı, Kur'an'ın önceki ümmetlerle alakalı verdiği semâvî hakikatleri tağyir, tebdil ve tahrif ettiklerine dair bilgilerin Müslümanları aynı tehlikeyle muhatap olabilecekleri endişesine sevk ettiğini söyledi. Aynı tehlikelerin Kur'an ve sünnet için de varid olabileceği anlayışından hareketle sahabe döneminde sünnetin tespitine ve muhafazasına yönelik kurumların işletilmeye başlandığını belirten Prof. Aydın, bu dönemin bir çekirdek niteliği taşıdığını, sonraki asırların bu dönemin açılımından ibaret olduğunu ve dolayısıyla İslâmî bütün zümrelerin ve düşüncelerin ilk izlerinin sahabe döneminde görülebileceğini ifade etti.

Sünnetin tehlikelerden korunması ve nakline yönelik bizzat Hz. Peygamber'in tavsiyelerinin ümmet üzerinde etkili olduğunu ifade eden Prof. Aydın, Kur'an ve Efendimiz'in (s.a.) ilim öğrenmeye yönelik teşviklerinin öncelikle bu açıdan değerlendirilmesi gerektiğini söyledi. Konuşmacı ayrıca "Allah benim sözümü işitip de işittiği gibi nakleden kimsenin yüzünü ağartsın.", "Burada bulunanlar bulunmayanlara nakletsin." gibi Efendimiz'in (s.a.) hadislerinden verdiği örneklerden hareketle bu muhtevayı taşıyan hadisler muvacehesince sünnetin tespitine ve nakline bakmak gerektiğini ifade etti. Önem ifade eden bu bilginin (hadislerin) naklinde bazı tehlikelerin olduğunu ancak sahabe dönemine bakıldığında bütün uygulamaların Kur'an'ı anlamaya ve sünneti müşahedeye delalet ettiğini söyleyen konuşmacı o günkü Müslümanların bu tehlikelere vakıf olduklarını ifade etti.

Hadis usûlü adı altında gerçekleştirilen tüm faaliyetlerin temelini, sünnetin 'önemli oluşu' ve 'muhafaza edilmesi gerektiği' anlayışının oluşturduğuna dikkatleri çeken Prof. Aydın, geliştirilen faaliyetin de sünnetin önemine uygun ve sünneti tehlikelerden korumaya yönelik bir faaliyet olduğunu ifade etti. Müslümanların hem sünnetin önemini takdirde gerekeni yaptıklarını, hem de tespit ve naklinde ihtiyatlı davrandıklarını söyleyen konuşmacı bu konudaki hassasiyet örneklerinin bizzat Efendimiz (s.a.) tarafından sergilendiğini ve sonraki nesillerin buna uygun davranarak hadisleri tespit sistemini geliştirdiklerini ifade etti. Kur'an'da fâsıkın getirdiği haberin tahkik edilmesi gerektiğinin emredildiğini hatırlatan konuşmacı, bu ayetin gereği olarak hadis usûlünde fıkıhta işletilen 'berâetin (suçsuzluğun) esas alınması' ilkesinin tersine işletildiğini ve ihtiyat gereği haber nakleden herkese fâsık gözüyle bakılarak, getirdiği haberin tahkiki yoluna gidildiğini söyledi. Hadislerin Hz. Peygamber'e aidiyetini tespitte muhaddislerin öncelikle bilgiyi kaynağından almaya veya mümkünse en eski kaynaktan almaya önem verdiklerini ifade eden konuşmacı "rihle" ve "âlî isnad" kurumlarının işleyişine dair verdiği örneklerle konuyu ele aldı. Ayrıca cerh-ta'dil yoluyla râvînin incelenmesi, rivayetlerin eldeki diğer bilgilerle karşılaştırılması suretiyle tetkik edilmesi, hadislerin ezberlenmesi, rivayette semâ' ve icâzet gibi şartların getirilmesi gibi

noktalara konuşmasının sonunda zaman darlığından dolayı sadece temas etmekle yetinen Prof. Dr. Abdullah Aydın, "Tüm bu faaliyetler sorunu tamamen ortadan kaldırmış değildir. Ancak karşılaşılan sorunlar tabiidir ve Müslümanlar bu sorunları asgariye indirerek Hz. Peygamber'i sahih bir şekilde anlama yönünde görevlerini hakkıyla yerine getirmişlerdir." diyerek konuşmasını sonlandırdı.

"Zayıf Hadislerin Dindeki Yeri" isimli tebliğine "Gerçek Rabbindedir." (Bakara, 2/147) ayetinden hareketle İslâm'ın ilim telakkisine dair açıklamalarda bulunarak giriş yapan Prof. Dr. İbrahim Canan, İslâm'ın ilk üç neslinin ilimle kastettikleri şeyin Kur'an ve hadisten ibaret olduğunu ifade etti. İslâm ulemâsının hadise din olarak baktıklarını söyleyen Prof. Canan, hadis ilmi uğruna sergilenen fedakarlıkların bunun en bariz göstergesi olduğunu belirtti. Hakikat ifade eden gerçek ilmin Kur'an ve mütevatir haber olduğunu ancak tevatür yoluyla bizlere ulaşmayan bir hadisin -Hz. Peygamber'in haktan başka bir şey söylemeyeceğinden hareketle- ilk muhatapı için yakîn ifade ettiğini belirten Prof. Canan, başka bir şahıs, işiten kimseden hadisi dinlediğinde her insanın yanılma payının göz önünde bulundurulması gerektiğini vurguladı. Bundan dolayı İslâm âlimlerinin âlî isnad aramaya koyulduklarını ve tahkik edilmediği takdirde her haberin yanlış olabileceği kanaatine sahip olduklarını belirten Prof. Canan, bu konuda çok zahmetler çekildiğini ve bu gayretlerin bir neticesi olarak hadise yönelik altmış beş üzerinde ilim geliştirildiğini söyledi.

Zayıf hadisi "sahih ve hasen olmayan hadis" şeklinde tanımlayarak konuşmasına devam eden Prof. Canan, imam hatip liselerinde ve ilahiyat fakültelelerinde hadis ilmine yönelik verilen eğitimin önemli olduğuna dikkat çekti ve zayıf hadisin mahiyeti bilinmediği takdirde sapkın fikirlerin önünün açılacağını söyledi. "Zayıf hadis, uydurma hadis değildir; kaldırılıp atılacak hadis değildir." diyen konuşmacı İslâm âlimlerinin sahih hadis için öne sürdükleri şartları sıralayarak bu şartların herhangi birinde veya birkaçında noksanlık bulunan hadislerin zayıf olarak nitelendiğini belirtti. Bir hadise zayıf denildiğinde bununla hadisin şekli ve dış yönünün kastedildiğine dair İmam Suyûtî'nin sözlerini nakleden Prof. Canan, bir hadisin çok farklı senedlerden gelebildiğini, bu senedlerin bir kısmı sahih niteliği taşıırken bir kısmının ise zayıf nitelikte olabileceğini ifade etti ve özellikle bazı noktalarda zayıf isnadla gelen rivayetlerin önem arz ettiğini dile getirdi.

Hadislerin değerlendirilmesi noktasında Kûfe ekolüne mensup âlimlerle Hicâz ekolüne mensup âlimlerin metod farklılıklarının göz önünde bulundurulması gerektiğinin altını çizen Prof. Canan, bu metod farklılıklarından haberdar olunmadığı takdirde mezhep taassubunun da etkisiyle kimi zaman karşılıklı haksız ithamlardan dolayı kargaşa meydana gelebileceğini söyledi. Zayıf hadisin "amel edilmeyen hadis" anlamına gelmediğini vurgulayan konuşmacı ehl-i hadisin zayıf hadisle ameli esas aldığını, bir meselede zayıf hadis varsa Hz.

Peygamber'den olma ihtimali bulunduğu için o meselede icthâda layık görüp re'ye tercih ettiklerini söyledi. Ayrıca Ebû Hanife ve ashâbının da bir çok meselede kıyasa gitmeyip zayıf hadislerle amel ettiklerini ifade eden Prof. Canan, haram-helal meselelerinde sahih hadisleri esas alan İslâm âlimlerinin bunların dışındaki terğîb ve terhîb başta olmak üzere tâlî bahislerde zayıf hadisin delil olabileceği kanaatini taşıdıklarını belirtti.

Mahiyeti gereği zayıf hadisin nasıl değerlendirilmesi gerektiğinin hassas bir konu olduğunu verdiği örnekler üzerinden vurgulamayı tercih eden Prof. Canan, Mâlikî mezhebine mensup bir âlimin gördüğü bir rüyayı nakletti. Âlimin, ilgili hadislerin zayıf olduğunu düşünerek amel etmediği bir konuda rüyasında Hz. Peygamber'den "Benden olduğunun sana söylenmesi yetmedi mi?" uyarısı aldığını nakleden konuşmacı ayrıca zayıf hadisin değerlendirilmesinde bir ölçü olmak üzere hiçbir kaynaktan isnadlı bir şekilde yar almadığını belirttiği "Ümmetimin ihtilafı rahmettir." rivayeti hakkında İmam Suyûtî'nin "Pek çok âlim bu hadisi eserlerinde isnadsız nakletmişlerdir. Belki bu hadis, kitabı bize kadar ulaşmayan hadis hâfızlarının birinin kitabından bizlere gelmiştir." değerlendirmesini nakletti. Ne var ki verilen örnekler hadislerin Hz. Peygamber'e aidiyetini tespit edebilmek amacıyla yerinde ihtiyat tedbirleri geliştiren ve bu uğurda sergiledikleri fedakârlıklarla rahmet ve minnetle anılacak olan muhaddislerin mesailerinin boşa gitmesine yol açabilecek nitelikte olduklarından sakıncalı örneklerdi.

Tebliğ boyunca zayıf hadisin doğru değerlendirilebilmesi için göz önünde bulundurulması gereken hususların olduğunu vurgulayan Prof. Dr. İbrahim Canan, tüm bunlar bilinmediği takdirde zayıf hadislerin kaldırılıp atılması gerektiği anlayışının yaygınlaşabileceği uyarısında bulundu ve İmam Gazzâlî, İmam Rabbânî ve Bediüzzaman Said Nursî gibi âlimlerin de zayıf hadislerle amel ettiklerini söyleyerek konuşmasını sonlandırdı.

Panelin son konuşmacısı olan Prof. Dr. Zekeriya Güler, "**Sünnetin Yorumlanmasında Ulemânın Rolü**" konusunu ele aldı. Kur'an'ın anlaşılmasında tefsir ve tevilin gördüğü işlevi hadislerin anlaşılmasında selef âlimlerimizin yorumlarının gördüğünü belirten Prof. Güler, hadis ve sünnetin anlaşılmasında ehl-i hadisin ve selef-i sâlihînin yorumları dikkate alınmadığı takdirde bir hercümerc yaşanabileceği uyarısında bulundu. Bu noktada özellikle müctehid imâmın mesailerinin hayırla yâd edilmesi gerektiğinin altını çizen konuşmacı, İmâm Âzam, İmâm Şâfiî ve Süfyân es-Sevrî'den yaptığı nakillerle hadis ilminin önemini vurguladı.

Hadislerin doğru anlaşılıp yorumlanmasında hem temel unsurların hem de tâlî unsurların bulunduğunu belirten Prof. Güler, zaman darlığından dolayı bu unsurların yalnızca isimlerini sayabilmekle yetindi. Hadislerin doğru anlaşılabilmesi için gerek temel unsurları: "Fıkhu'l-hadis, rivâyet-dirâyet meselesi,

zahiri-selefi yaklaşım, bâtinî yorum, tariklerin farklı olması, esbâbu vurûdî'l-hadis ilmi, muhtelifu'l-hadis ilmi, ğaribu'l-hadis ilmi, tevakkuf" olarak dokuz başlık altında sıralayan konuşmacı, yardımcı unsurları ise "hadis ilmi ve Arap dili, dil ve üslup, münazara usulü ve adabı, her hadisin gündeme taşınıp taşınmaması meselesi, hadis şerhlerine başvurunun önemi, örnek İslâm âlimlerinin yetişmesi" şeklinde altı başlık halinde sıraladı.

"Her nesilde hayırlı, adaletli bazı insanlar bu hadis ilmini yüklenir. Cahillerin yorumlarını, sapkınların intihallerini ve aşırıların ifsadını bunlar yok ederler." hadisinden hareketle yanlışların tashihinde ulemâya ihtiyaç duyulduğunun altını çizen Prof. Güler, bid'atlar ortaya çıktığında şayet otorite âlimler sözlü ya da yazılı olarak tepki göstermezlerse o bid'atların zamanla sünnet şeklinde algılanacağını ifade eden Evzâî'nin uyarısını hatırlatarak İslâm âlimlerinin öncelikli vazifelerinin bid'atlarla mücadele etmek olduğunu söyledi. İslâm'ın ilk yedi asrında hadis ilimlerine dair telif edilen eserleri derlediği literatür çalışmasında (İlk Yedi Asırda Hadis İlimleri Literatürü, Konya, 2002) Kütüb-i Sitte üzerine elli adet şerh çalışması tespit ettiğini belirten Prof. Güler, Kütüb-i Sitte'deki rivayetlerin değerlendirilmesinde bu çalışmalardan müstağni kalamayacağımızı ifade etti.

İdeolojik yaklaşımların önünü açacağı için Kur'an'ı re'yle tefsir eden kimse'nin hataya düşeceğini belirten konuşmacı, hadislere karşı da aynı tavrın sergilenmesi gerektiğini ifade etti. Sahih hadislerin kesinlikle subjektif mülahazalarla okunmaması gerektiğini, hüsn-i niyetle ve istifade düşüncesiyle hareket edilmesi gerektiğini vurgulayan Prof. Dr. Zekeriya Güler, İbnül Cevzî'nin çokça tekrarladığını ifade ettiği "Rabbim! Senden haber veren dile ve ağza acı çektirme, felce uğratma. Sana götüren ilimlere delalet eden göze rahatsızlık verme. Resûlü'nün hadisini yazan ele ve senin hizmetin yolunda koşan ayağa acı çektirme. İzzetin hürmetine beni cehenneme girenlerden eyleme! Çünkü erbabı bilir ki biz hep senin dinini muhafaza gayretinde olduk." duasıyla sözlerini sonlandırdı.

Farklı fakültelere mensup hadis uzmanlarını bir araya getirmek suretiyle tertip edilen toplantı dinleyicilerden gelen soruların cevaplandırılmasıyla sona erdi. Hz. Peygamber'in ve sünnetinin günümüzde sağlıklı bir şekilde anlaşılabilmesi adına gerçekleştirilen kayda değer faaliyetlerden birisi olarak anılacak olan "Sünnetin Tespiti ve Dindeki Yeri" paneli, hadis ve sünnet sahasında akıllarda oluşturulan suni problemlerin giderilmesine yönelik de atılmış önemli bir adım niteliğindeydi.

Arafat AYDIN

M.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hadis, ÜSKÜDAR